

Наталія ЧЕРНЕГА,
*директорка Старокостянтинівської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №8*

Організація системи цивільного захисту та безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану

Сьогодні питання безпеки в закладі освіти перестало бути лише складовою адміністративної роботи й набуло визначального значення для функціонування всієї освітньої системи. Умови воєнного стану зумовили необхідність переосмислення підходів до організації освітнього процесу, поставивши на перший план життя і здоров'я учасників освітнього процесу. У цьому контексті система цивільного захисту в школі вже не може розглядатися як формальна вимога — вона має функціонувати як реально діючий механізм, що забезпечує готовність до дій у будь-якій надзвичайній ситуації.

Нормативно-правову основу організації цивільного захисту в закладах освіти становить Кодекс цивільного захисту України, який визначає цивільний захист як функцію держави, спрямовану на захист населення від надзвичайних ситуацій, попередження їх виникнення та мінімізацію наслідків [1]. У сфері освіти ці положення конкретизуються законами України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», які прямо закріплюють обов'язок створення безпечних умов освітнього процесу [2; 3]. Водночас важливе значення мають підзаконні акти та рекомендації Міністерства освіти і науки України, зокрема щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану [4].

Практика показує, що ефективність організації цивільного захисту залежить не стільки від кількості нормативних документів, скільки від здатності керівника закладу вибудувати цілісну систему, в якій кожен працівник чітко розуміє свою роль і відповідальність. В основі такої системи лежить управлінська структурованість, яка передбачає чітке планування, розподіл функцій, координацію дій та постійний контроль.

Відповідно до чинного законодавства, керівник закладу освіти відповідає за організацію цивільного захисту, створення безпечних умов навчання і праці, а також за підготовку учасників освітнього процесу до дій у надзвичайних ситуаціях [2]. Однак реалії воєнного часу вимагають розширення цих функцій: ідеться про необхідність формування в закладі освіти системної культури безпеки, що охоплює всі аспекти його діяльності — від організації простору до поведінкових моделей учасників освітнього процесу.

Одним із ключових елементів системи цивільного захисту є організація укриття. Відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України, здійснення очного навчання можливе лише за умов наявності укриття або споруди подвійного призначення, здатної забезпечити захист усіх учасників освітнього процесу [4]. У цьому контексті важливими є не лише технічні характеристики укриття, а й організація доступу до нього: визначення маршрутів руху, зон відповідальності, порядку супроводу учнів різного віку.

В умовах постійної загрози повітряних атак визначального значення набуває регламентованість дій під час сигналу «Повітряна тривога». Відповідно до рекомендацій Державної служби України з надзвичайних ситуацій, алгоритми дій мають бути чіткими, відпрацьованими та доведеними до автоматизму [5]. Це досягається шляхом систематичних тренувань, які дозволяють не лише відпрацювати порядок евакуації, а й виявити організаційні недоліки.

Не менш важливою складовою є внутрішня комунікація. Оперативність передачі інформації, зрозумілість сигналів, узгодженість дій педагогічного колективу безпосередньо впливають на ефективність реагування. Як свідчить управлінська практика, навіть незначні комунікаційні збої можуть призвести до дезорганізації дій, що в умовах небезпеки є неприпустимим.

Поряд із фізичною безпекою особливої уваги потребує психологічна складова безпечного освітнього середовища. Відповідно до підходів, закріплених у Концепції «Нова українська школа», безпечне освітнє середовище включає не лише відсутність загроз, а й створення умов для психологічного комфорту учнів [6]. У ситуації воєнного стану це означає необхідність цілеспрямованої роботи зі зниження тривожності, формування відчуття контрольованості ситуації та підтримки емоційної стабільності.

Важливим напрямом є навчання учасників освітнього процесу діям у надзвичайних ситуаціях. Відповідно до статті 20 Кодексу цивільного захисту України, підготовка населення до дій у надзвичайних ситуаціях є обов'язковою складовою системи цивільного захисту [1]. У закладах освіти це реалізується через

інструктажі, практичні заняття, тренування, а також інтеграцію відповідної тематики в освітній процес.

Окремої уваги заслуговує взаємодія з батьками, яка в умовах воєнного стану набуває особливого значення. Батьки повинні бути поінформовані про порядок дій у разі надзвичайних ситуацій, місце розташування укриттів, правила поведінки дітей. Узгодженість дій школи і сім'ї є важливою умовою забезпечення безпеки дитини.

Не менш важливою є співпраця з органами місцевого самоврядування та службами цивільного захисту, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до організації безпеки. Така взаємодія сприяє підвищенню рівня готовності закладу освіти до дій у кризових ситуаціях та забезпечує доступ до актуальної інформації і ресурсів.

Отже, система цивільного захисту в закладі загальної середньої освіти в умовах воєнного стану є складною інтегрованою системою, що поєднує нормативно-правові, управлінські, організаційні та педагогічні компоненти. Її ефективність визначається не лише відповідністю встановленим вимогам, а передусім рівнем підготовленості учасників освітнього процесу, їхньою здатністю діяти в умовах невизначеності та ризику.

Використані джерела

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення: 25.03.2026).

2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 29.03.2026).

3. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 28.03.2026).

4. Міністерство освіти і науки України. Про організацію освітнього процесу в умовах воєнного стану : листи та рекомендації. URL:

<https://mon.gov.ua> (дата звернення: 02.04.2026).

5. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Рекомендації щодо дій населення в умовах надзвичайних ситуацій. URL:

<https://dsns.gov.ua> (дата звернення: 30.03.2026).

6. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p> (дата звернення: 01.04.2026).